

155/14

Warszawa, dnia 7 maja 2014 r.

PREZES
Instytutu Pamięci Narodowej
Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko
Narodowi Polskiemu
dr Łukasz Kamiński

BPRV-025-2(2)/14

Pan Senator
Michał Seweryński
Przewodniczący Komisji
Praw Człowieka, Praworządności i Petycji
Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
ul. Wiejska 6
00-902 Warszawa

Szanowny Panie Przewodniczący,

Odpowiadając na pismo Pana Przewodniczącego z dnia 7 marca 2014 r., BPS/KPCPP-133-03-P8-01/14, w sprawie wyrażenia opinii dotyczącej kwestii poruszonych w petycji Stowarzyszenia Weteranów Przymusowej Pracy w Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” z Mielca, przedkładam poniższe wyjaśnienia, jednocześnie przepraszając za tak późne ich nadesłanie.

Powszechna organizacja „Służba Polsce” powołana została do istnienia na mocy ustawy z 25 lutego 1948 r. Działała do 1955 r. Jej twórcy zakładali, że skoszarowana młodzież będzie nie tylko wspólnie pracować i odbywać przeszkolenie wojskowe, ale

1/4

również – poddawana indoktrynacji politycznej – stanie się środowiskiem jednorodnym, podatnym na propagandę. Praca na rzecz przedsiębiorstw państwowych, oprócz wymiernych korzyści materialnych, miała być istotnym czynnikiem wychowania obywatelskiego uczącym młodych ludzi szacunku do pracy i wiążącym ich z nowym ustrojem politycznym.

Obowiązkowi przysposobienia zawodowego i wojskowego podlegały osoby obojga płci w wieku od 16 do 21 lat. Młodym ludziom, którzy nie stawili się przed komisją rejestracyjną, nie przyjęli karty powołania lub podawali niezgodne z prawdą informacje przy rekrutacji, groziła kara aresztu do 2 miesięcy lub grzywna do 20 tys. zł lub obie kary łącznie. Osobie, która porzuciłaby pracę lub nie stawiała się do niej, groziła kara 3 miesięcy aresztu lub grzywna do 50 tys. zł.

Za niezdolne do pracy fizycznej zaliczono w ustawie: kobiety zameżne, ciężarne, karmiące lub sprawujące pieczę macierzyńską; osoby pełniące w tym czasie służbę wojskową i te które ją wcześniej odbyły; jedynych żywicieli rodzin; utrzymujących się z gospodarstwa rolnego, hodowlanego, lub ogrodniczego (jeśli nie miał ich kto zastąpić), księży i zakonników wyznań uznanych przez państwo. Zwolnieniu nie podlegała młodzież pracująca w sektorze prywatnym.

Procedura rekrutacji miała charakter podobny do wojskowej: na podstawie corocznych spisów (sporządzanych przez zarządy gmin wiejskich i miejskich), komisja dawała publiczne obwieszczenie lub wysyłała imienne wezwanie. Młodzi ludzie mogli również zgłosić się ochotniczo. Wezwania komisji spotykały się z dużą niechęcią, szczególnie wśród społeczności wiejskiej ze względu na zabieranie z domu młodzieży mogącej służyć pomocą w pracach rolnych, a także z powodu braku zaufania matek co do poziomu opieki i bezpieczeństwa ich córek w miejscach skoszarowania. Na przykład w czasie akcji rejestracyjnej przeprowadzonej w okresie 18 października do 10 grudnia 1948 r. przed komisje rekrutacyjne stawili się 511.084 osoby na 574.549 do tego zobowiązanych. Liczbę zgłoszonych pomniejszono o niezdolnych do pracy ze względów zdrowotnych lub zwolnionych i odroczonej. Spośród 314.974 pozostałych osób, stan ochotników komisja (orientacyjnie) oceniła na 20-40% zarejestrowanych.

Odmienną sytuacją był pobór w 1949 r., kiedy to młodzież z PO „SP” wcielono do nadkontyngentowych brygad Zastępczej Służby Wojskowej, pracujących przymusowo w kopalniach i kamieniołomach.

Junacy i junaczki zorganizowani byli w: hufce – miały charakter terytorialny, związany z miejscem zamieszkania oraz brygady – stanowiące jednostki kierowane w różne regiony kraju do realizacji konkretnych zadań. Brygady miały na celu dostarczenie siły roboczej głównie na potrzeby przemysłu i komunikacji oraz odbudowy ze zniszczeń wojennych.

W latach 1948-1949 junacy pracowali cztery dni w tygodniu, pozostałe dni były przeznaczone na wyszkolenie wojskowe i wypoczynek, przez osiem tygodni. W latach 1950-1951 liczbę dni pracy zwiększono do pięciu w tygodniu, a od 1952 r. – do sześciu dni tygodniowo przez pięć i pół miesiąca w przemyśle lub dwa miesiące w brygadach rolnych.

W ustawie z 1948 r. nie ma żadnego zapisu o wynagrodzeniu junaków i junaczek za pracę. Mieli oni pracować w zamian za wyżywienie, zakwaterowanie i szkolenie zawodowe. W pierwszym okresie niewielkie kwoty mogły zarabiać osoby zatrudnione w brygadach nadkontyngentowych. Pozostali otrzymywali jedynie żołd 200 zł miesięcznie (plus dodatki za ewentualne sprawowanie funkcji). Od 1952 r. praca w brygadach była płatna na zasadzie umów zbiorowych obowiązujących w poszczególnych dziedzinach gospodarki. W rzeczywistości junacy otrzymywali najniższe możliwe stawki, średnio około 250-300 zł miesięcznie (kilkadziesiąt złotych mniej w rolnictwie, kilkadziesiąt złotych więcej w przemyśle). W 1950 r. średnia szacunkowa płaca w kraju wynosiła 500 zł. Od zarobku odliczane były koszty zakwaterowania, wyżywienia, umundurowania, opieki lekarskiej itp., co sprawiło że wypłacana po potrąceniach suma była symboliczna. Ze względu na bardzo wysokie normy, jakie mieli wypracować junacy, zdarzało się, że zarobione przez nich pieniądze – jak tłumaczono – nie wystarczały na pokrycie kosztów utrzymania. Kwoty uznane za wypracowane przez junaków najczęściej nie były im wypłacane w okresie pracy, lecz dopiero po jej całkowitym zakończeniu.

Praca w PO „SP” miała najczęściej charakter przymusowy i ponad siły młodych ludzi, szczególnie w odniesieniu do osób wcielanych do brygad pracujących w górnictwie i na

wielkich budowach. Wiązała się również z poddawaniem młodzieży indoktrynacji ideologicznej, jednak nie miała ona charakteru represji politycznej.

Autorzy petycji złożonej do Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji swoje roszczenia motywują nie poczuciem krzywdy za uszczerbek na zdrowiu lub pracę przymusową, ale tym, że nieodpłatnie wypracowali część majątku narodowego. Otrzymywane przez junaków i junaczki – najczęściej tylko w teorii – wynagrodzenie nie rekompensowało z pewnością trudów wykonanej przez nich pracy. Przymuszanie młodzieży do wykonywania ciężkiej pracy było wykorzystywaniem ich na potrzeby państwa, ale nie było represją.

2
pociesz-
E.S. Kucinski